

Animalades

De l'educació dels infants a la conscienciació dels adults

Activitat 3 Un haiku/tanka en un clic!

ÀMBITS

FAUNA

ESPAI COMPARTIT

LLENGUA, CULTURA I PATRIMONI

DESENVOLUPAMENT RURAL

ÀREES

- CONEIXEMENT DEL MEDI NATURAL I SOCIAL
- CONEIXEMENT DE L'ÀMBIT LINGÜÍSTIC

ACTIVITAT

Les construccions de pedra seca i la llengua són un patrimoni rebut en herència que deixa constància de les estretes relacions que sempre han mantingut la humanitat i el medi natural. Aquesta activitat pretén posar en valor la pedra seca i les paraules vives del territori. Per això es proposa realitzar fotografies de qualsevol construcció que es trobi arreu del territori i acompanyar-les d'un haiku / tanka. La més original tindrà premi.

MATERIALS

- **MATERIAL NECESSARI**
 - Quadern de camp
 - Llapis, goma i maquineta
 - Càmera de fotos o telèfon mòbil
- **MATERIAL DE LA MALETA ANIMALADES**
 - Foto - tanka com a mostra representativa
 - Activitat d'extensió: Joc de les paraules

OBJECTIUS I CONTINGUTS D'APRENTATGE

■ COMPETENCIES

- Interpretar el present a partir de l'anàlisi dels canvis i continuïtats al llarg del temps, per comprendre la societat en què vivim.
- Produir textos orals de tipologia diversa adequats a la situació comunicativa.
- Ser conscient de la pertinença a la comunitat lingüística i cultural catalana, i mostrar interès per l'ús de la llengua catalana.

■ OBJECTIUS D'APRENTATGE

- Conèixer els principals elements de construcció de pedra seca
- Aprendre a crear un haiku i una tanka.
- Copsar els elements del territori en una fotografia
- Potenciar la comunicació amb escoles d'altres indrets aprofitant els recursos TIC.
- Reconèixer i valorar la diversitat lingüística de Catalunya

■ CONTINGUTS D'APRENTATGE

- Construccions de pedra seca.
- El haiku i la tanka com a recurs literari basat en la contemplació de la natura.
- La fotografia.
- Els noms catalans dels nostres mamífers
- Composició artística

QUÈ CAL SABER?

LES CONSTRUCCIONS DE PEDRA SECA

L'arquitectura de condicionament de finques

Les ribes de la Mediterrània són una de les zones del món amb una major presència d'elements de pedra seca. La durabilitat del material usat (fonamentalment pedra calcària) i l'escassa vegetació espontània de les zones on abunda (a causa de l'escassa pluviometria) han contribuït a la conservació de moltes d'aquestes construccions: marges, barraques de vinya, cabanes de volta, basses, paravents, etc. Per la seva banda, la part meridional de Catalunya, les illes Balears, així com el nord del País Valencià constitueixen un dels màxims exponents de la pedra seca a la riba mediterrània.

La presència de la pedra seca a Catalunya es manifesta d'una forma més tangible al Camp de Tarragona, el Penedès, als secans de les Garrigues, l'Urgell, el Segrià, la Ribera d'Ebre, la Terra Alta, l'Empordà i el Montsià, entre d'altres. Al llarg de la història, moltes generacions han extret dels que acabaven essent camps de conreu les pedres que n'impedien la llaurada i el correcte creixement de les llavors. aquestes pedres han servit per construir els marges de despedregar i els murs de pedra seca, que protegeixen i limiten els camps i, en alguns casos, també les propietats.

Els marges:

Els marges o murs de pedra seca atalussen els pendents tot conformant els bancals o feixes i aconseguint així guanyar terreny cultivable on abans el pendent ho impedia. Aquestes construccions permeten frenar l'escolament de l'aigua de pluja, així com retenir la humitat i prevenir l'erosió. Els marges són l'element més senzill i alhora el patrimoni més comú de la pedra seca.

Despedregar va constituir durant diverses generacions un treball que omplia de sentit les hores mortes i es traduïa sovint en la construcció de marges i parets. D'aquesta manera es convertien els terrenys en cultivables i es complia alhora amb una triple funció: dividir la propietat, emmagatzemar el pedruscall i, en terrenys inclinats, prefigurar els bancals o esglaonaments que a continuació s'omplien amb terra i esdevenien conreu. En indrets amb predomini de l'arquitectura de la falsa cúpula, l'existència de la cabana o barraca també responia a aquesta necessitat de desproveir el camp de pedra.

Imatge: Marge de pedra seca ©Observatori del paisatge de Catalunya

L'arquitectura de suport a l'activitat agrícola i ramadera

Barraques de vinya:

Es tracta del tipus de construcció més comú a la Mediterrània. A Catalunya, el trobem a les comarques centrals, al Camp de Tarragona i a tot el litoral en gran nombre. Probablement la tècnica per construir-les, el sistema d'aproximació de filades, sigui molt antiga. La tècnica consisteix en anar sobreposant les pedres horitzontalment sense polir, aplanades, ben aparellades entre si i amb un lleuger pendent. La filada superior es decanta cap a l'interior, tot formant anelles de pedra de radi decreixent fins a la cúpula, que es tanca amb una o diverses lloses. A vegades, a sobre també s'hi posa una capa de terra i argila i fins i tot fixadors vegetals, com els lliris (*Iris germanica*).

Cabanes de volta

Són construccions realitzades fonamentalment al llarg del segle XIX a la zona de les Garrigues, l'Urgell, Segarra i Terra Alta. Normalment estan fetes sobre terreny en pendent amb filades consecutives de carreus formant un arc de mig punt i amb la façana incorporada un cop conclosa la volta. Una vegada feta l'estructura, s'afegia terra natural a sobre per tal d'impermeabilitzar-la. En planta acostumen a tenir entre 15 i 35 m² de superfície, i una única porta -ocasionalment amb un respirador a sobre- i sense finestra.

Balmes murades

Per balma murada entenem les coves naturals que s'havien habilitat com a estança amb l'aixecament d'una paret de pedra seca per la part exterior que presentava un accés i normalment una sortida de fums. En algunes zones, trobem balmes murades d'una gran superfície que feien la funció de corral per als ramats.

Cabanes de teula

Anomenem cabana de teula les construccions de planta quadrada o rectangular de paret de pedra seca i coberta de teula àrab a una o dues aigües. La seva grandària, obertures, distribució i altres característiques són molt variables. Després dels marges, són l'element de pedra seca més comú construït a l'entorn del litoral peninsular entre finals del segle XIX i primers dels anys cinquanta del segle XX, època a partir de la qual comencen a utilitzar-se materials ceràmics.

Recers o paravents

Es tracta de construccions senzilles concebudes per protegir-se del vent, formades per una paret simple de pedra seca. Presenten formes diverses -circulars, de ferradura, quadrats, rectangulars- generalment amb l'entrada orientada al costat contrari d'on bufa el vent dominant. En podem trobar aïllats o adossats com una prolongació de la paret exterior d'una cabana o barraca.

Elements de pedra seca per emmagatzemar aigua

Basses

La bassa és un dipòsit rudimentari emplaçat a l'aire lliure i sense cobrir. Són de base plana circular amb paret lateral en pedra seca, tot i que en alguns casos (probablement més recents) la forma és quadrada o rectangular. El substrat de la base solia ser d'argila, material gairebé impermeable. Normalment tenien un accés interior mitjançant una escala. Les escales servien per anar a buscar el nivell de l'aigua quan aquest era més baix i per procedir a la periòdica neteja del seu fons, on anaven a parar la brutícia i impureses que l'aigua hi arrossegava. Per evitar l'entrada de bestioles s'alçava la paret al voltant de la bassa i, en algun cas, es cobria amb falsa cúpula.

Cisternes i aljubs

Les cisternes i aljubs són un dipòsit més reduït, avançat i artificiós, constituït per una bassa soterrada de base quadrada o rectangular, coberta i coronada per una mena de cabina, tancada amb una petita porta metàl·lica o de fusta, en la qual una persona pot acostar-se per recollir l'aigua de l'interior amb una galleda. En les cisternes la bassa interior està excavada en el terreny o bé aprofita una concavitat natural de la roca o un buidatge fet expressament per aquesta finalitat. El sortidor o cabina, semblant a la part exterior d'un pou, presenta formes i tècniques molt diferents que van des d'una senzilla construcció de base quadrada o rectangular en obra ceràmica fins a una planta cilíndrica aixecada en falsa cúpula, passant per la planta troncocònica coberta amb lloses i argila, entre altres. Preveu dos orificis: un per a l'entrada de l'aigua que es recull a l'exterior sobre la roca o altra superfície llisa i un altre com a sobreexidor.

Cogulles

Les cogulles o cadolles són un tercer tipus de dipòsit força més singular. Tenen forma normalment rectangular i són excavats a la roca. Sempre es localitzen a la part baixa d'una superfície rocosa, més o menys àmplia, solcada per unes canals obrades sobre la pedra que aboquen al dipòsit. Per evitar l'evapotranspiració i la intrusió de bèsties hom les cobria amb una tapa metàl·lica o de fusta.

Imatges: Cabana de volta i aljub. ©Observatori del paisatge de Catalunya

Forns

Forn de calç

Construcció dins la qual es couen o calcinen les pedres calcàries per obtenir calç. Consisteix en una gran cavitat que s'enfonsa alguns pams sota terra, està limitada lateralment per una paret gruixuda de pedres posades una sobre l'altra i una al costat de l'altra, i per la part superior es cobreix amb una capa de pedres, llenya i terra, formant cúpula. Té una obertura a sota, destinada a alimentar el forn, i una altra a la cúpula per donar sortida al fum.

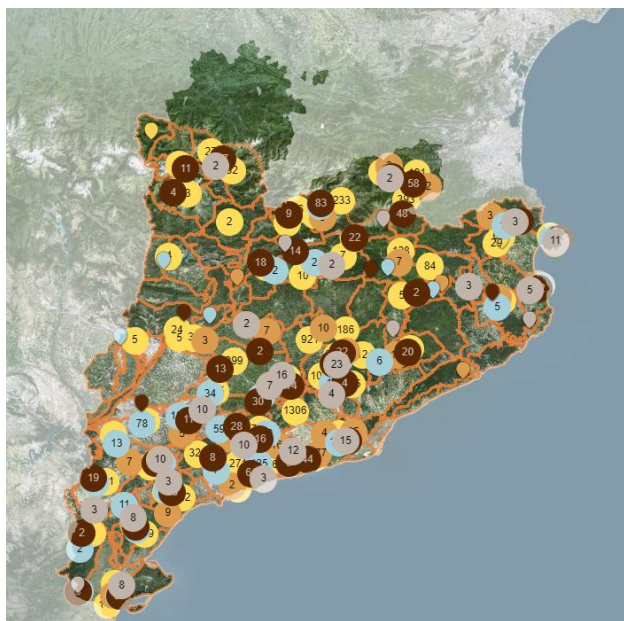
Forn de pega o de peguera

Cavitat tubular una mica cònica, practicada a la roca, amb un forat a la part inferior per on s'escorre la pega en rajar, mentre que la part superior es tapa amb una llosa.

La Wikipedra

La Wikipedra és un espai web 2.0 sobre construccions de pedra seca de Catalunya i dels municipis que integren el Parc del Pirineu Català, la Mancomunitat del Conflent-Canigó i el Parc Natural Regional dels Pirineus Ariejans. El projecte està desenvolupat per l'Observatori del Paisatge i hi col·labora l'associació Drac Verd, el Parc del Pirineu Català, el Parc Natural Regional dels Pirineus Ariejans, experts i altres entitats que vetllen pel patrimoni de la pedra seca.

Podeu col·laborar introduint les construccions que conegueu a través dels formularis** específics per a barraques o cabanes, construccions per emmagatzemar aigua, murs i conjunts, forns i altres construccions. Les propostes seran validades per l'associació Drac Verd en col·laboració amb altres experts en la matèria, i posteriorment publicades al web.

Imatge: Inventari de pedra seca Wikipedra. ©Observatori del paisatge de Catalunya

També podeu consultar la informació i col·laborar a l'inventari a través de l'App Pedra Seca, per a mòbils, que permet catalogar les construccions directament sobre el terreny.

Podeu obtenir més informació sobre els paisatges de la pedra seca al Dossier Paisatges de la pedra seca on també trobareu un glossari específic vers els mots relacionats amb el món de la pedra seca.

<http://wikipedra.catpaisatge.net/>

EL HAIKU

Què és i com es crea

L'haikú (俳(hai)句(ku)) és una de les formes de poesia tradicional japonesa més esteses.

Estrofa d'origen japonès formada per disset síl·labes mètriques, repartides en tres versos segons l'esquema 5-7-5. L'última paraula de cada vers ha de ser plana o esdrúixola (no pot ser aguda). Hi ha autors que no respecten aquesta norma. El poema no disposa d'una rima i ha de ser escrit en present.

Acostuma a descriure vers els temes relacionats amb la natura: les estacions de l'any, el mar, el cel, les plantes, els ocells...

Els autors de haiku s'anomenen haijin.

Una tanka (o tannka) és una composició poètica japonesa. Significa "poema curt". Consta de 31 síl·labes repartides en 5 versos plans sense rima, que segueixen la mesura 5-7-5-7-7.

Haiku i la pedra seca (model de mostra)

Marges de pedra,
fets i refets de segles,
ara qui us cuida?
***hereus del treball feixuc
dur treball de Sol a Sol***

El bosc devora
parets, cabanes, basses,
un món s'acaba,
***mates que ho amaguen tot
les pedres descalçades***

Vint anys de feina,
salvant la pedra seca,
de feina dura,
***patrimoni conservat
testimoni del passat***

Font: Text i imatge haikus per als 20 anys. Pere Martí i Bertran ©Fundació el Solà (La Fatarella)

*En cursiva i negreta Tanka afegida per l'activitat.

ACTIVITAT

▪ DINÀMIQUES ABANS DE L'ACTIVITAT

Abans d'iniciar l'activitat proposem que l'alumnat cerqui a partir de testimonis orals (familiars, veïns, amics...) si coneixen construccions de pedra seca. Recomanem visitar la Wikipedra <http://wikipedra.catpaisatge.net/> per localitzar algun element patrimonial de pedra seca entorn de l'escola. Per altra banda és molt important tenir clars els conceptes de creació d'un haiku i un a tanka, aquest aspecte alhora ens permet donar transversalitat a l'activitat, treballant àmbits curriculars, llengua, plàstica i medi natural i social.

▪ DESENVOLUPAMENT DE L'ACTIVITAT

Fase de preparació

Caldrà tenir el material proposat a punt. S'hauran de pautar les fases del procés de realització:

- Cerca d'un dels elements de pedra seca.
- Fotografia
- Inspiració i creació del haiku i la tanka

Fase de realització

La fase de realització no necessàriament s'ha de realitzar en l'horari lectiu, es pot proposar que l'alumnat aprofiti una sortida en família o una passejada amb amics. Caldrà triar un element rellevant i classificar-lo segons el llistat facilitat:

- Marges
- Barraques
- Cabanes
- Balmes murades
- Paravents
- Basses
- Cisternes/ aljubs
- Cogulles
- Forns

Una vegada disposem de l'element localitzat, caldrà observar l'entorn, el paisatge i fixar-se com l'element arquitectònic queda integrat en el medi.

És un bon moment per obrir la font d'inspiració i crear el haiku mentre observem l'entorn en general i la construcció de pedra.

Per finalitzar farem una fotografia. Aquesta serà la nostra imatge de suport, per tant caldrà que estigui ben enfocada, que l'element i paisatge prenguin protagonisme. Es pot deixar que voli la imaginació...en color, blanc i negre...

Síntesi

Cada alumne exposarà el seu treball a la resta, i distribuint els haikus aleatòriament a cada alumne caldrà convertir-los en una tanka. Posteriorment suggerim fer una exposició de les imatges amb les tankes i penjar-les al passadís de l'escola per donar valor a la resta d'alumnes d'altres cursos el treball realitzat. El professorat farà arribar les imatges i les tankes als responsables del projecte a través de la plataforma on-line de la càtedra educació patrimoni immaterial dels pirineus (CEPIP) per poder participar del concurs.

Cada any es farà un concurs i l'escola premiada rebrà un lot de material didàctic valorat en 150€ per conèixer la fauna del seu territori i seguir treballant en l'àmbit de descoberta del medi.

AVALUACIÓ

Amb la fase de síntesi ja es percep l'assoliment dels objectius. Proponem com a la resta d'activitats realitzar el qüestionari previ i posterior a l'activitat per valorar els continguts assolits.

ACTIVITATS COMPLEMENTARIES

- Joc del Cercamots (*joc de les paraules*) adaptació de l'activitat de la maleta fallaire "paraules al voltant del foc" on es canviaran els conceptes donant protagonisme a les paraules del món rural, a la diversitat dels noms dels mamífers i als diferents noms dels productes dels sectors primaris de Catalunya. (Vegeu fitxa resum a l'annex)

ANNEX

EL CERCAMOTS (el joc de les paraules)

ACTIVITAT

Catalunya disposa d'una gran riquesa de la seva llengua, les variants dialectals, són una font d e riquesa i aquesta barreja cultural ens apropa a la llengua com a part indispensable de la cultura de cadascun del territori. L'activitat inspirada amb el joc de l'scrabble ens permetrà conèixer molts mots perduts o desconeguts per nosaltres. Una activitat adaptada com complement de totes les propostes educatives de la maleta Animalades.

MATERIALS

■ MATERIAL NECESSARI

Pissarra per anotar les puntuacions dels equips

Diccionaris on-line:

- Alcover Moll <http://dcvb.iecat.net/>
- DIEC 2 <https://dlc.iec.cat/>

■ MATERIAL DE LA MALETA ANIMALADES

2 jocs complets del cercamots (taulells i fitxes).

DINÀMIQUES ABANS DE L'ACTIVITAT

Uns dies previs a l'activitat, recomanem aprofitar la mateixa realitat del centre (amb alumnes d'origen familiar romanès, portuguès, brasiler, francès, italià...) i de l'entorn més immediat per reflexionar sobre les llengües. Per exemple, cada alumne pot aportar una paraula que cregui que la resta no coneixen, pot ser de qualsevol llengua o dialecte.

L'alumne l'haurà de presentar i donar alguna pista vers si és una acció, un objecte, un vincle familiar... Una vegada ja coneguem el significat, anotarem a la pissarra quina és la traducció amb la resta d'idiomes dels membres de l'aula o si més no en les llengües estrangeres que s'estudiïn al centre.

DESENVOLUPAMENT DE L'ACTIVITAT

Fase de preparació

Caldrà preparar els taulells, les peces de les lletres amb puntuacions i el llistat del vocabulari. És molt important explicar bé les instruccions i les normatives del joc. El joc segueix una pauta semblant al joc del "scrabble" un joc de tauler lingüístic.

L'objectiu és acumular la màxima puntuació possible formant paraules en una graella, algunes d'elles bonificades, fent servir fitxes de lletres individuals que s'agafen aleatòriament d'un saquet.

Abans de començar a jugar es formaran equips de quatre alumnes. A cada taulell s'hi poden distribuir 4 equips al voltant.

Cada equip disposarà de 10 lletres que extraurà d'una bossa i guardarà sense que l'altre equip les vegi.

Cada lletra que col·loqui a les caselles del taulell i disposi d'un significat tindrà un valor segons la lletra que sigui:

- Lletres amb valor d'1 punt: A, E, I, L, N, O, R, T, S, U
- Lletres amb valor de 2 punts: D, G
- Lletres amb valor de 3 punts: B, C, M, N, P
- Lletres amb valor de 4 punts: F, H, V, W, Y
- Lletres amb valor de 5 punts: K
- Lletres amb valor de 8 punts: J, X
- Lletres amb valor de 10 punts: Q, Z

Si les lletres formen part dels següents conjunts de paraules augmentaran el seu valor segons el següent barem:

- Paraules vinculades a les eines del món rural +5 punts.
- Noms de la nostra fauna + 4 punts.
- Mots vinculats al sector econòmic primari +3.

Per exemple: CATXAP (aquesta paraula formada per sis lletres valdria 17 punts) ara bé al tractar-se d'una paraula vinculada a la fauna, el seu valor sumarà quatre punts extra, per tant la paraula valdrà un total de 21 punts).

Les paraules tenen validesa amb totes les variants del català deixem a criteri del docent incloure el castellà, francès o l'anglès com a llengües curriculars.

Fase de realització

Una vegada aclarides les anteriors normes es procedirà a realitzar l'activitat.

Es realitzarà un primer torn on cada equip intentarà crear una paraula. Una vegada creada se sumaran els punts i s'anotarà a la pissarra. Es poden utilitzar lletres d paraules ja formades. Les lletres que no s'hagin utilitzat tornaran a la bossa que caldrà remenar bé abans del següent torn. En finalitzar caldrà analitzar el significat de la paraula per comprovar la seva acceptació. En el cas que una paraula no sigui correcta o bé no disposi de significat, no es comptabilitzarà. El joc finalitzarà després de 5 torns, se sumaran el nombre total de punts per conèixer a l'equip vencedor.

Síntesi

Podem comentar si tot l'alumnat coneixia la paraula i el seu significat.

AVALUACIÓ

Amb la fase de síntesi ja es percep l'assoliment dels objectius, però per fer l'avaluació de l'activitat es pot proposar que cada nen digui quina paraula l'ha sorprès més o bé troben més divertida.

Recomanem disposar dels diccionaris on-line:

- Alcover Moll <http://dcvb.iecat.net/>
- DIEC 2 <https://dlc.iec.cat/>